

Asylum has gone through many ups and downs throughout history and today it has become one of the most important socio-political developments in the international arena and as one of the most controversial human rights issues. In this regard, we should mention the 1951 Geneva International Convention and its Additional Protocol (1968) as the most important international document on refugees and as the most important and valuable measurement criterion. This article examines international refugee rights through a documentary library and descriptive, analytical method, and the rights of refugees in Iran. The data indicate that Iran has complied with the standards of the 1951 Geneva Convention and its Additional Protocol. Therefore, Iran's domestic law seems to be fully in line with the standards of these international instruments. This is while it is not applicable in the laws of Iran towards immigrants. Also, a person who commits some kind of armed action against his country of origin in Iran, or who has committed a crime against peace or a war crime, is not considered a refugee.

جستاری در حقوق پناهندگان در ایران بانگاهی به اسناد بین‌المللی

حسین اسمعیلی^۱ تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱/۲۸بابک وثوقی فرد^۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۳/۲۳سید باقر میرعباسی^۳

چکیده

پناهندگی در طول تاریخ مسیر پر فراز و نشیبی را طی کرده است و امروزه به یکی از مهمترین تحولات سیاسی اجتماعی در حوزه بین‌الملل و به عنوان یکی از موضوعات چالش برانگیزترین مبحث در حقوق بشر مبدل شده است. در این خصوص می‌بایست به کنوانسیون بین‌المللی ۱۹۵۱ ژنو و پروتکل الحاقی آن (۱۹۶۸) با اشاره به اصلی‌ترین سند بین‌المللی در خصوص ارتباط با پناجویان و به عنوان یکی از اصلی‌ترین و مهمترین معیارهای سنجش، اشاره نمود. این مقاله از طریق کتابخانه‌های اسنادی و روش توصیف و تحلیل در حقوق پناهجویان در ایران بانگاهی به اسناد بین‌المللی را مورد واکاوی قرار داده است. اطلاعات ورودی نشان‌دهنده این است که در کشور ما ایران به قوانین کنوانسیون ۱۹۵۱ ژنو و دستور العمل‌های ارائه شده آن پیوسته‌اند. بنابراین به نظر میرسد قوانین داخلی ایران کاملاً منطبق با موازین این اسناد بین‌المللی باشد. این در حالی است که در قوانین کشور ایران در قبال مهاجرین قابلیت اجرایی ندارد. همچنین شخصی که به نوعی اقدامات مسلحانه‌ای را علیه کشور زادگاهش در ایران انجام می‌دهد، و یا اینکه مرتکب جنایتی علیه صلح یا جنایت جنگی شده باشد، پناهنده محسوب نمیگردد.

کلمات کلیدی پناهنده، حقوق پناهندگان، ایران، اسناد بین‌المللی

^۱ دانش‌آموخته دکتری، گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه عدالت، تهران، ایران (نویسنده مسؤل)

^۲ استادیار گروه حقوق عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران

^۳ استاد گروه حقوق عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

مقدمه

یکی از مسائل و مشکلاتی که جوامع بشری تقریباً از بدو تاسیس تا زمان فعلی همواره با آن مواجه بوده است مساله پناهندگی و حمایت بین‌المللی از افراد پناهنده است. تعریف پناهنده در منابع بین‌الملل کنوانسیون ۱۹۵۱ ژنو تعریف فراگیری از پناهنده ارائه داده و می‌گوید: پناهنده کسی است که به خاطر ترس از حضور و مواجهه با نژاد یا مذهب و یا ملیت خود و عضو شدن در بعضی از گروه‌های اجتماعی یا داشتن عقاید سیاسی تحت مورد آزار اذیت قرار گیرد، در خارج از مرزهای کشور محل سکونت عادی (کشور اصلی خود) به سر می‌برد و نمی‌تواند، و یا به علت ترس مذکور نمی‌خواهد، خود را تحت تابعیت آن کشور قرار دهد، یا در صورتی که فاقد تابعیت است، و پس از چنین حوادثی در خارج از کشور محل سکونت دائمی خود به سر می‌برد، نمی‌تواند یا به علت ترس مذکور نمی‌خواهد به آن کشور بازگردد. (وزیری، ۱۳۸۷) پناهنجویی به معنی این است که خصوصیات زندگی بین‌المللی عموماً با یک محیط و یک منطقه جغرافیایی همراه است و از جمله علت‌های ناآرامی و بحرانهای منطقه‌های دنیایی است که تا به حال میلیون‌ها فرد را مجبور به خارج شدن از سرزمین خود کرده و از جهتی دیگر شکاف بزرگی در سطوح اقتصاد و اجتماع در بین دولت‌ها و نقض شدن قانون و اصول استاندارد برخورد دولت‌ها با جوامع زیر نظر خود به خصوص دلیل‌های بوجود آورنده یک معضل به اسم پناهندگی است به بیان دیگر وضعیت افراد پناهنده به صورتی بوده است که از یک طرف به دلیل خطراتی که متوجه جسم، جان و آزادی آنها بوده، مجبور به ترک وطن خود و پناه گرفتن در کشور دیگر شده و رسماً با عملاً حمایت دولت متبوع خود را از دست داده و از طرف دیگر بدلیل نامشخص بودن وضعیت خود در کشور پذیرنده محروم از حمایت مناسب و مقتضی دولت یا نهاد بین‌المللی دیگر بودند. (قاسمی، ۱۳۹۴) شرایط زندگی اسفناک و مصائب و مشکلات فراوانی که این افراد با آن مواجه بوده‌اند، باعث گردید تا از همان زمان تاسیس جامعه ملل و با تلاش برخی نهادهای بشردوستانه، موضوع حمایت بین‌المللی از افراد پناهنده و پناهجو در دستور کار جامعه بین‌المللی و نهادهای بین‌المللی مرتبط با این قضیه از جمله جامعه ملل قرار گیرد، به گونه‌ای که در طول دوران فعالیت آن اقدامی را در این زمینه به عمل آورد. بنابراین حق پناهجو به عنوان یکی از حق‌های مسلم هر بشری در اعلامیه‌های جهانی احصاء گردیده است و با توجه به اهمیت موضوع، این مقاله، با رویکرد نظری و اسنادی، مبنای پناهندگی در ایران با نگاهی به اسناد بین‌المللی، را مورد بحث قرار داده است.

مبانی نظری تحقیق

واژه پناهندگی در لاتین از لغت *asylon* یونانی گرفته شده است که از نظر ادبی به معنای توقیف نشدن یا آزاد بودن از توقیف میباشد. (فرد، ۱۳۹۶، ص ۲۳) در قطعنامه مصوب اجلاس سال ۱۹۵۰ کمیسیون حقوق بین‌الملل، پناه جو چنین تعریف شد. پناهندگی حمایت یک دولت از فردی است که در

جستجوی سر پناهی در قلمرو یا مکانهای متعلق به ارگانهای آن دولت، برآمده است. معمولاً یادآوری مینمایند که مفهوم پناهندگی نباید با پناه جو یکی پنداشته شود. برطبق سنت، پناهندگی به معنای حق پناه بردن بوده است، درحالی که پناه جو کسی است که در جستجوی پناهگاهی در سرزمین دولت دیگری که زادگاه یا محل اقامت او نیست، برآمده است. (اردلان، ۱۳۹۸۷، ص ۹۵۲). پناهنده از نظر منابع بینالمللی بیگانهای است در کشور پذیرنده که به علت ترس از دنبال شدن و نیز نجات دادن مال و جان و آزاد بودن به کشورهای دیگر پناهنده می شوند (اردلان، ۱۳۹۸۷، ص ۹۵۳). عنصر اساسی در علت پناهجویی ترس های مواجه شدن از تعقیب گریز و اذیت شدن ترس موجه از تعقیب و آزار است که تشخیص و احراز آن با کشور پذیرنده است و آن کشور با بررسی همهجانبه در مورد دلایل درخواست پناهندگی یا این دلایل را میپذیرد یا رد میکند. در فقه اسلامی واژه پناهندگی عنوان نشده است، در عوض به واژه هایی همچون، امان، زنهار و معاهد برمی خوریم. منظور از این واژهها در حقیقت یک نوع تعهد برای در امان ماندن و محفوظ شدن است که بنا دارند در کشور اسلامی اقامت نمایند. مثل یک قرار داد که حتی شرایط آنرا از قبیل ایجاب و قبول باید دارا باشد. این تشریفات باعث میشود که امان دهنده تعهدی نسبت به امان گیرنده داشته باشد.

درآیه ۷۵ سوره نساء آمده است وما لکم لا تقاتلون فی سبیل الله والمستضعفین من الرجال والنساء والولدان. الذین یقولون ربنا اخرجنا من هذه القریة الظالم أهلها واجعل لنا من لدنک نصیرا.. چرا در راه خدا جهاد نمیکنید و در راه (آزادی) جمعی ناتوان از مرد و زن و کودک که (در مکه اسیر ظلم کفارند و) دائم میگویند: بار خدایا، ما را از این شهری که مردمش ستمکارند بیرون آر و از جانب خود برای ما (بیچارگان) نگهدار و یآوری فرست.

بر اساس این آیه مبارکه مسلمین موظف به دفاع از افراد بی پناه هستند و اگر خواستار پناهندگی شدند باید آنها را به عنوان پناهنده پذیرا باشند. عدهای از حقوقدانان و فقها مساله امان و پناهندگی را اینگونه تعریف کردهاند که: امان و پناهندگی اعطای موقت یا مطلق امنیت جانی و مالی به دشمن بر اساس پیمانهای ویژه. (نظری تاجآبادی، ۱۳۶۹، ص ۳۳). فقها اصرار دارند که پناهندگی یک حق تلقی میشود و پناهنده چاره‌ای ندارد که به سرزمین دیگری پناهنده شود و در صورتی که جرمی بر خلاف شرع مرتکب نشده باشد، سزواوار پناهندگی است و باید به او داده شود. (حلی، ۱۳۶۸، ج ۱، ص ۵۰۲).

مفهوم پناهنده در حقوق داخلی ایران

ماده اول آیین نامه پناهندگان مصوب ۱۳۴۲ مقرر میدارد که مقصود از پناهنده فردی است که به علل سیاسی، مذهبی، نژادی و یا عضویت در گروههای خاص اجتماعی از ترس جان و شکنجه خود و افراد خانواده‌اش که تحت تکفل او هستند به کشور ایران پناهنده شود. در خصوص علت پناهندگی در کنوانسیون مربوط به وضع پناهندگان مورخ ۳۱ ژانویه ۱۹۶۷ که دولت ایران به آنها ملحق شده است در مقایسه با آیین نامه پناهندگان فوق الذکر تفاوت مختصری وجود دارد. بدین صورت که اولاد در

کنوانسیون ۱۹۶۷ به علل مربوط به نژاد و ملیت اشاره شده است و حال آنکه در آیین نامه پناهندگان ۱۳۴۲ کلمه ملیت مشاهده نمی‌شود و فقط علل نژادی قید شده است. ثانیا طبق آیین نامه پناهندگان، ترس از جان و شکنجه افراد خانواده تحت تکفل متقاضی میتواند دلیل موجهی برای پناهندگی باشد ولی در کنوانسیون و پروتکل الحاقی به آن، فقط به ترس از شکنجه متقاضی اشاره شده است به دیگر سخن ناظر بر جان متقاضی و شامل افراد خانوادهاش نمی‌شود لذا از این حیث دایره شمول آیین نامه پناهندگان وسیعتر است. به هر جهت چون آیین نامه پناهندگان لغو نشده است و به قوت خود باقی است و از طرفی هم دولت ایران به کنوانسیون مربوط به وضعیت پناه جویان و دستور العمل منظم به آن ملحق شده است لذا آیین نامه به این شکل تفسیر میشود: منظور از پناهنده فردی است که به علل سیاسی، مذهبی، نژادی و ملیتی و یا عضویت در گروههای خاص اجتماعی از ترس جان و شکنجه خود و افراد خانوادهاش که تحت تکفل او هستند به کشور ایران پناهنده شود. ترسی که موجب پناهندگی خواهد شد باید ناظر بر جان باشد و شامل مال نباشد. فلذا کسی نمیتواند به خاطر ترس از مصادره شدن از اموالش به ایران پناهنده شود. ترسی که باعث پناهندگی است ناظر به کشور شخصی متقاضی است و شامل سایر کشورها نخواهد شد. با این توضیح که هر فرد در صورتی میتواند از دولت ایران تقاضای پناهندگی کند که از طرف کشور متبوعش جان خود و افراد خانواده تحت تکلفش را در خطر احساس کند. (سعیدی، ۱۳۸۵، ص ۰۵).

تطبیق حقوق ایران با اسناد بینالمللی

شباهتهای حقوق ایران با اسناد بینالمللی

۱. دایره شمول پناهندگی

طبق اسناد و کنوانسیون بین المللی، وبه تبع آن حقوق ایران، تمامی افراد از حق پناهندگی برخوردار نیستند، مثل جنایتکاران در جنگ ها یا افرادی که حقوق بشر را زیر پا می گذارند از این حقوق محروم هستند. طبق کنوانسیون ۱۹۵۱ و پروتکل ۱۹۶۷ ژنو، آوارگان جمگی یا اشخاصی را که در نتیجه درگیری مسلحانه داخلی یا بینالملل ناگزیر از ترک کشور خود شدهاند را پناهنده محسوب نمیکنند. یا کسانی که از انجام خدمت سربازی فرار کردهاند، غالباً پناهنده شناخته میشوند و یا مهاجرین اقتصادی نیز از پناهندگان متمایز هستند. و یا مجرمینی که در دادگاه صالحه با قضاوت عادلانه، با داشتن وکیل مدافع محکوم شدهاند و حال به خاطر فرار از زندان، کشورشان را ترک کردهاند، پناهنده محسوب نمیشوند. و یا کسانی که از مقررات عمومی کشور ونادیده انگاشتن قوانین عمومی که مستوجب حبس یا مجازات دیگری باشد را نمیتوان به عنوان عاملی برای کسب پناهندگی تلقی کرد. به عنوان مثال صادر کنندگان چک بیمحل نمیتوانند تقاضای پناهندگی کنند.

مقررات کنوانسیون ۱۹۵۱ درباره پناهندگان در قبال مهاجرین قابلیت اجرایی نداشته و منظور از تدوین این کنوانسیون، نظم دادن به حرکت مهاجرین نمیباشد. میلیونها مهاجر اقتصادی و غیر اقتصادی در طی

چند دهه گذشته از پیشرفت ارتباطات برای رسیدن به یک زندگی جدید و بهتر در سایر کشورها، عمدتاً کشورهای غربی، بهره جستهند. لیکن این افراد نباید در تشخیص وضعیت خود دچار اشتباه گردند؛ چرا که بعضی اوقات آنها همچون پناهندگان حائز شرایطی هستند که از آزار و اذیتی فرار میکنند که زندگی آنها را تهدید میکند و نه فقط به خاطر دشواری اقتصادی که زندگی آنان را سخت میکند. الگوهای مدرن مهاجرت میتوانند بسیار پیچیده بوده و مخلوطی از مهاجرین اقتصادی و پناهندگان واقعی و سایر افراد را شامل شوند. دولت‌ها برای جدا کردن گروه مختلف و برخورد مناسب با پناهندگان واقعی از طریق روندهای تثبیت شده و عادلانه اعطای پناهندگی، کار دشواری را در پیش دارند. علی‌الاصول وجه تمایز میان مهاجران اقتصادی و پناهندگان آن است که معمولاً یک مهاجر اقتصادی در جستجوی یک زندگی بهتر، به طور داوطلبانه کشورش را ترک میکند و چنانچه تصمیم به مراجعت بگیرد از ادامه حمایت کشورش برخوردار خواهد بود. حال آن که پناهندگان به علت تهدید به آزار و اذیت و شکنجه فرار کرده و نمیتوانند در شرایطی که وضعیت زمان ترک کشورشان هنوز برقرار است با سلامتی و امنیت به زادگاهشان برگردند.

مسئله دیگری که ممکن است به ذهن متبادر شود آن است که آیا سرباز میتواند پناهنده محسوب شود؟ پناهنده فردی غیرنظامی است شخصی که به نوعی اقدامات مسلحانه‌های را علیه کشور زادگاهش در کشوری که به آن پناهنده شده ادامه میدهد، نمیتوان به عنوان پناهنده به حساب آورد، اما وضعیت سرباز فراری متفاوت است. قاعدتاً هر کشوری حق دارد تا در شرایط اضطرار ملی از مردمش بخواهد که اسلحه به دست بگیرند. با این وجود شهروندان میباید از حق مساوی در خودداری از پیوستن به نیروهای نظامی به علل اخلاقی و عقیدتی برخوردار باشند. در مواردی که مذکور رعایت نشده یا ادامه درگیریها باعث نقض قواعد بینالمللی گردیده‌اند، سربازان فراری که از تحت تعقیب قرار گرفتن به دلایل سیاسی یا هر دلیل دیگری در هراسند، ممکن است که محق دریافت وضعیت پناهندگی شناخته شوند.

جنایت کاری که به واسطه انجام عمل ناقض قانون در کشورش به صورت عادلانه و محکوم شده است و به منظور فرار از زندان از کشور زادگاهش میگریزد، لزوماً یک پناهنده محسوب نمیشود. با این حال شخصی را که متهم به انجام این قبیل جنایات یا سایر جنایات غیرسیاسی شده است، چه گناهکار بوده، چه بی گناه باشد و امکان تحت تعقیب قرار گرفتن به دلایل سیاسی در مورد وی وجود داشته باشد، نمیتوان لزوماً از اعطای وضعیت پناهندگی محروم نمود. به علاوه افراد محکوم شده به ارتکاب جرائم سیاسی ممکن است پناهنده محسوب شوند.

مجرمان جنگی نیز به دلیل مشارکت در جنایت جنگی یا جرایم علیه بشریت مانند اعمال توریستی - از حمایت بینالمللی مربوط به پناهندگان کنار گذاشته میشوند. در عمل بویژه هنگام مهاجرت دسته جمعی، جدا نمودن افراد مشکوک به زیر پا گذاشتن جدی حقوق بشر از پناه جوهای واقعی هستند برای

سازمانی، چون کمیساریای عالی پناهندگان ملل متحد که نه نیروی پلیس است و نه یک نهاد قضایی و صرفاً فعالیت بشردوستانه دارد، بسیار دشوار است. کمیساریای عالی سازمان ملل متحد موظف است اطلاعات مهمی را که در مورد این مسایل دارد در اختیار این قبیل دادگاهها و سایر سازمان مربوطه ملل متحد قرار دهد. این در حالی است که کمیساریا در ارتباط با اطلاعاتی که پناهندگان به صورت محرمانه در اختیار کارکنان این کارگزاری در مناطق عملیاتی قرار میدهند دارای نقش حساسی است.

روشن سازی حقوق پناه جویان بین المللی

اسناد بینالمللی در رابطه با پناهندگی و به تبع آن قوانین و حقوق پناه جویان و تعیین و تکلیف آنها در ایران را به روشنی بیان کرده اند، بی تردید پناه جویان نیز مانند دیگر افراد انسانی از کل حقوق و آزادی های ضروری که در نظام حقوق بشر مشخص شده اند، بهره می برند، اما با دقت به وضعیت و شرایط پناهندگان در این شرایط به سر می برند، فقط تنها از بخشی از حقوق خود بهره می برند و حقوق اهمیت ویژه ای پیدا می کند و مناسب با هر شرایطی نیاز به تعیین و تکلیف خاصی می باشد در این مکان به طور خلاصه به گفتن مهمترین حقوق و تکلیف پناه جویان بر اساس کنوانسیون مرتبط با وضعیت پناه جویان (۱۹۵۱) بررسی می شود. ابتدایی و انتهایی ترین حقوق یک پناهنده این است که دولت هایی که متعهد، قوانین کنوانسیون را بدون هر قوانین های کنوانسیون را بدون هیچ تبعیضی از نظر مذهب و نژاد یا بدون هرگونه تبعیضی از نظر نژاد یا دین یا سرزمین درباره وی اجرا نمایند (مراعات اصل عدم تبعیض) (ماده ۱). آزادی پناهنده در امور دینی باید مشابه اتباع آن کشور محترم شمرده شود (ماده ۴) اوضاع شخصی فرد باید طبق محل سکونت در کشور فعلی بوده و چنانچه فاقد محل اقامت باشد، تابع محل سکونتش است (بند ۱ ماده ۱۲) و باید حقوقی که بیشتر کسب نموده و مربوط به احوال شخصیه اوست، به ویژه در ارتباط با ازدواج محترم شمرده شود (بند ۲ ماده ۱۲). لزوم رفتار مساعد و متعارف در خصوص تحصیل اموال منقول و غیر منقول توسط پناهنده (ماده ۱۳)، حمایتی برابر با اتباع خود از مالکیت معنوی و صنعتی پناهنده (ماده ۱۴)، انجام مناسب ترین رفتار در مورد عضوت پناهنده در جمعیت های غیر سیاسی و غیر انتفاعی و سندیکاهای حرفهای (ماده ۱۵)، شناسایی حق مراجعه **۳۰** پناهندگان به دادگاهها و بهره مندی آنها از معاضدت قضایی و (ماده ۱۶)، انجام مطلوبترین رفتار با پناهندگان در خصوص حق اشتغال و دریافت دستمزد (ماده ۱۷) و رفتار مساعد با آنها درباره **۳۱** اشتغال آنها به مشاغل آزاد (ماده ۱۸) و حرفهای آزاد علمی (ماده ۱۹) نیز از جمله مهمترین حقوق در خصوص رفاه و آسایش پناهندگان نیز آنها باید از سیستم جیره بندی (ماده ۲۰)، مسکن (ماده ۲۱)، آموزشهای عمومی (ماده ۲۲)، امور خیریه (ماده ۲۳) و متناسب با وضعیت اتباع دولتهای متعاقد بهره مند شوند. علاوه بر موارد مذکور، پناهندگان از مزایای مربوط به قوانین کار و بیمه اجتماعی (ماده ۲۴)، مساعدتهای اداری (ماده ۲۵)، آزادیهای رفت و آمد (ماده ۲۶)، اوراق هویتی (ماده ۲۷)، اسناد مسافرتی (ماده ۲۸)، انتقال دارایی (ماده ۳۰)، منع اخراج یا بازگرداندن (ماده ۳۳)، کسب

تابعیت (ماده ۳۴) و نیز مطابق مقررات کنوانسیون بهره‌مند خواهند شد. .

وظایف پناه جویان در مقابل دولت ها

در حقوق ایران و نظام بین الملل وظائف متقابل دولت و پناهنده مشخص شده است. در مقابل حقوق و مزایایی که دولت بر پناهندگان در نظر گرفته، پناهندگان نیز وظایفی را در برابر دولتی که به آن پناهنده شده‌اند نیز دارا می‌باشند. وظیفه اصلی و کلی که هر پناهنده دارد، این است که خود را با مقررات کشوری که به آن پناه آورده تطبیق دهد و قوانین و مقررات آن کشور را مراعات نماید (ماده ۲). از این جهت پناهندگان نیز نظیر سایر اتباع دولتهای متعاقد ملزم به پرداخت مالیات و عوارض (ماده ۲۹) مراعات مقررات عمومی مربوط به خارجیان در ارتباط با آزادی عبور و مرور (ماده ۲۶)، رعایت نظم عمومی و امنیت ملی (ماده ۳۲) و مراعات سایر محدودیتهایی هستند که به موجب قانون داخلی آن دولتها بر آزادیها و اعمال حقوق وضع شده است.

در خصوص حداقل حقوق پناهندگان در اسناد بین‌الملل میتوان چنین گفت:

الف. رعایت حداقل استاندارد

برای بیگانگان متعهد حقوقی به نحوه عام در حقوق بین‌الملل در نظر گرفته شده است که بالطبع پناهندگان را نیز شامل میشود. از جمله این حقوق، حقوق خصوصی است.

به طور معمول، بیگانگان از این حقوق برخوردار می‌باشند؛ زیرا این حقوق لازمه زندگی هر فرد از افراد بشر است و در این نوع حقوق بیگانگان و اتباع داخله نباید تفاوتی داشته باشند. دولتها، یا با قانون یا عهدنامه و یا به شرط عمل متقابل بیگانگان را از این حقوق بهره‌مند می‌سازند. قاسمی، ۱۳۹۴) از جمله حقوق خصوصی که به موجب عهدنامهها به بیگانگان داده میشود میتوان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱. حق مالکیت بر اموال غیرمنقول:

الف) حق تملیک و تحصیل اموال غیرمنقول برای سکونت یا شغل و صنعت؛

ب) حق نقل و انتقال و تحصیل و تصرف اموال منقول.

حقوق مربوط به احوال شخصیه

از دیگر حقوق خصوصی که به موجب قوانین ولی با شرط رفتار متقابل سیاسی در حدود معاهدات بیگانگان از آن بهره‌مند میشوند، حقوق مربوط به احوال شخصیه است. بعضی از دولتها احوال شخصی اتباع بیگانه را مشمول قانون دولت متبوعه و برخی مشمول قانون اقامتگاه میدانند. امروزه در عرصه بین‌المللی بیشتر کشورها اجرای قانون ملی بیگانگان را در خصوص احوال شخصیه پذیرفته‌اند و از آن حمایت میکنند و این نظر عملاً در سطح بین‌المللی مجراست. نکته قابل توجه در خصوص احوال شخصیه بیگانگان این است که بیگانه در کشور میزبان از حقوقی بهره‌مند میشود که دولت متبوع آن را پذیرفته باشد؛ در غیر این صورت، بیگانه حق بهره‌مندی از حقوق مربوط به احوال شخصیه کشور محل

اقامت را ندارد (دانش پژوه، ۱۳۸۶)

پذیرش پناهجو با قید و شرط

با همه تأکیدی که نسبت به لزوم پذیرش پناهندگان و رعایت حقوق آنان در دو نظام حقوقی وجود دارد، هیچگاه پذیرش پناهنده از طرف دولتها و جوامع بشری بیقید و شرط نبوده است، بلکه پناهندگان در کنار برخورداری از امنیت اجتماعی و وظیفه دارند مقرراتی را به نفع دولت میزبان مراعات کنند بنابراین، هر حقی ملازم با یک سلسله تکالیف و وظایف است؛ همچنانکه پناهنده حقوقی نسبت به دولت پذیرنده دارد، مکلف به رعایت قوانین و مقرراتی است که در خصوص پناهندگان تعیین می شود.

ویژه ترین قوانین همین محدودیت ها می باشد که کشور میزبان برای **حفاظت از امنیت داخلی و نظم**

درونی جامعه در خصوص رفت و آمد پناهندگان وضع میکند. (ابراهیمی، ۱۳۸۹)

اشتراک در عنصر اساسی در علت پناهندگی

در کنوانسیون ۱۹۵۱ ژنو در ماده ۱، عنصر اساسی در علت پناهندگی را ترس موجه از تعقیب و آزار است که تشخیص واحراز آن با کشور پذیرنده است و آن کشور با بررسی همه جانبه در مورد دلایل درخواست پناهندگی یا این دلایل را میپذیرد یا رد میکند (Aust)، ۲۰۱۰)

اشتراک در خصوص مستثنی

هم حقوق داخلی ایران و هم کنوانسیون صدور سند مسافرت به خارج برای پناهنده را در شرایطی که این امر ناقض امنیت کشور پذیرنده باشد **۴۷** مستثنی کرده است. (نظری تاج آبادی، ۱۳۶۹: ۴۳).

رعایت قوانین و مقررات توسط پناهنده

پناهندگان باید از دست زدن به اموری که نظم عمومی جامعه را به هم میزند اجتناب ورزند، و الا اخراج میگردند. در بند دوم ماده ۳۳ کنوانسیون ۱۹۵۱ آمده است: اما پناهنده ای که طبق دلایل کافی و موجه، وجودش برای امنیت کشور پذیرنده خطرناک بوده و یا مرتکب جرم مهمی شده باشد، از امتیاز این ماده برخوردار نخواهد بود. (عبادی، ۱۳۸۵: ۱۷۲).

تفاوت در بین حقوق در ایران متناسب با اسناد بین المللی

امروزه موضوع پناهندگان یکی از مسائل اساسی برای همه دولتهاست، اهمیت به این مساله تاجایی که مشروعیت و مقبول بودن دولت ها ربط دارد به حمایت از این حقوق دارد. در این رابطه بخش ها مشترک بیشتر به عنوان یک مانع جدی بین دو نظام حقوقی می باشد. به همین دلیل از آنجایی که حکومت ایران بدون هیچ قید و بندی مصداق های بین المللی حقوق بشر را پذیرفته باشد و به لحاظ ماده ۹ قانون **۵۱** مدنی ملزم به رعایت آنها شده است، باید راه کاری پیدا کرد.

این قانون بر اساس اسلام که با هدف استقرار عدالت و رفع تبعیض ظلم متناسب به بقیه ادیان، می خواهد تضمین کند که رفع هر نوع انجماد فکری، اجتماعی و تحصن اقتصادی باشد و بر اساس این سو گیری ادعا می کند که در بخش های مشارکت های مردمی در تمام قسمت های مرحله ای تصمیم

گیری سیاسی و سرنوشت برای بقیه افراد اجتماعی فراهم می شود. همه این ها اصولی می باشد که در هر دو بخش حقوقی در جوامع به آنها اشاره کرده اند. در بخشی از موارد که باهم اشتراک دارند و در مورد هایی که باهم متفاوت می باشند؛ از یک سو در در قوانین اساسی می بایست در بخش هایی که موارد باهم ارتباط دارند تفاوت داشته باشند؛ چون از سمتی در قوانین علاوه بر سرمداران دولت و رعایت کردن اصل های حاکم بودن قانون، برتری حقوق بین المللی می توان تکیه و تاکید داشت. (هاشمی، ۹۴) از سویی دیگر می بایست کلیت قوانین ایران با اصول دین اسلام تطابق دارد. در واقع صرفاً برخی از اشتراک ها و اختلاف قوانین و وضعیت آزاد بودن افراد و جمعیت ها و برخی از تعرضهای عینی پرداخته شود.

اختلاف در انطباق قوانین

جمهوری اسلامی ایران حاکمیتی دینی و مذهبی دارد و بر اساس اسلام و توحید بنیان گذاری شده است و انطباق قوانین و مقررات آن با اسلام جدایی ناپذیر است، در واقع حقوق و قوانین بین الملل بر طبق حقوق های طبیعی مبنا است و چنین الزامی در آن یافت نمیشود. .
اختلاف در تعریف جامع و فراگیری از پناهنده

کنوانسیون ۱۹۵۱ ژنو تعریف جامع و فراگیری از پناهنده ارائه داده است. در قسمتی از ماده مذکور، پناهنده به شخصی اطلاق شده که به علت **ترس** رو به رو شدن این بابت که مرتبط با نژاد افراد یا مذهب ها و یا ملیت عضویت در برخی از دسته ها یا داشتن عقیده های سیاسی زیر نظر شکنجه قرار خواهند گرفت. (Gallagher, ۲۰۱۴) (در خارج از کشور محل های زندگی عادی خود را می کنند و نمی شود که به خاطر ترس های ذکر شده نیم خواهند که خود را زیر نظر حمایت از کشور ها قرار دهند. در بخش های ارایه شد که تابعیت ندارد و پس از این حوادثی که در خارج از کشور و محل سکونت همیشگی که نمی توان یا علت های ترسی که گفته شد نمی خواند به چشم کشور باز گردد. این کنوانسیون افرادی را از شمول مقررات خود استثنا کرده است؛ از جمله:

الف. افرادی که **جرم های جنایتی بر علیه صلح یا جنایتهای جنگی** شده باشند.

ب. افرادی که پیش از آنکه در کشور پناهنده به عنوان پناهنده پذیرفته شوند در خارج از آن مرتکب جنایت عمدهای شده باشند که مشمول مجازات عمومی میباشد.

ج. افرادی که مرتکب اعمالی مخالف با مقصدها و اساس که در اصول است شده باشند. (قاری،

۱۳۸۹)

۲. عنصر نژاد و ملیت

در کنوانسیون ۱۹۶۷ به علل مربوط به نژاد و ملیت اشاره شده است و حال آنکه در آییننامه پناهندگان ۱۳۴۲ کلمه ملیت مشاهده نمیشود و فقط علل نژادی قید شده است. ثانیاً طبق آیین نامه پناهندگان،

ترس از جان و شکنجه افراد خانواده تحت تکفل متقاضی میتواند دلیل موجهی برای پناهندگی باشد ولی در کنوانسیون و پروتکل الحاقی به آن، فقط به ترس از شکنجه متقاضی اشاره شده است به دیگر سخن ناظر بر جان متقاضی و شامل افراد خانوادهاش نمیشود لذا از این حیث دایره شمول آیین نامه پناهندگان وسیعتر است.

اختلاف در اصول پناهجویی

از نظر حقوق بین الملل پناهندگی برای افراد یک حق است که در شرایط خاص از آن استفاده میکند و این مسأله نسبت به دولت مورد درخواست پناهندگی یک تکلیف محسوب میشود ولی این قاعده در کشورها مراعات نمیشود (Adelman، ۱۹۹۴) (در عملکرد کشورها اصل، مصالح و سیاست خاص و رعایت موازین اخلاقی و دینی مهم است و بر این اساس اقدام به پذیرش پناهندگی مینمایند. آگاهی های جهانی در خصوص حقوق بشر در بخش ۱۴ گفته شده است که هر فردی فقط حق دارد در برابر تعقیب و شکنجه و اذیت شدن برای پناهندگی جستجو کنند و در کشورهای دیگر پناه بگیرند.

در این اعلامیه به حق پناهندگی تصریح شده است. لازمه حق پناه خواهی، تکلیف کشور مورد درخواست قبول پناهندگی است. زیرا در غیر این صورت، اعتبار حق برای پناهنده بی فایده و لغو خواهد بود.

با همه این تأکیدات این مقررات فاقد ضمانت اجرایی لازم است و دولتها معمولاً در پذیرش و اعطای پناهندگی ۶۵ اصل حاکمیت ملی را به عنوان راهنمای خود ۶۶ قرار میدهند.

۴. در حقوق بینالملل به انواع پناهندگی مثل، ۶۷ پناهندگی انبوه، پناهندگی موقت، پناهندگی سیاسی و پناهندگی دیپلماتیک و شقوقات آن ۶۸ اشاره شده در صورتی که در حقوق ایران به این تفصیلی ۶۹ وجود ندارد.

۵. حقوق بین الملل و حقوق داخلی را دو نظام کاملاً مجزا و مستقل از یکدیگر میدانند که هر یک دارای ماهیت و قلمرو خاصی هستند. (نظریه دوگانگی یا ثنویت حقوقی). عدهای دیگر مانند لونورا، کلسن، ژرژ سل، دوگی، پولی پیس، لاترپاخت، با توجه به نظریه موضعی، عقیده دارند که حقوق بینالملل از حقوق داخلی جدا نیست، بلکه هر دو تجلی یک اصلاند؛ زیرا مفهوم واقعی حقوق، از تجمع اصولی ناشی میشود که حاکم بر مجموع فعالیت اجتماعی ۷۰ است.

۶. اهتمام به زنان و کودکان در حقوق ایران در خصوص مسأله پناهندگی زنان و کودکان سخنی به میان نیامده است. این در حالی است که، کمیساریای عالی ملل متحد به دفعات گوناگون و بالاخص در گزارش ویژه‌های که در سال ۲۰۰۰ به مناسبت ۵۰ ساله شدن فعالیت این نهاد و کنوانسیون ۱۹۵۱ ارائه نموده است از زنان و کودکان نیز به عنوان گروه خاص پناهندگان یاد کرده است این دسته از پناهجویان اگرچه شاید به صورت مستقیم در رده بندی گروه اجتماعی خاص قرار نگیرند اما به دلیل موقعیت ویژه

شان مشمول سیستم خاص حمایتی میباشند (Phil، ۲۰۱۴) (به عنوان نمونه زنان پناهنده در تحصیل وضعیت پناهندگی با مشکلات زیادی روبرو هستند و عمده مشکل هم در رابطه انطباق شرایط آنها با معیارهای اعطای پناهندگی است. به خصوص که اگر ادعاهایشان براساس تعرضات جنسی باشد به دلیل آن که در ماده ۱ کنوانسیون به مسأله جنسیت و تعرض جنسی اشاره نشده است، بسیاری از دولتها ادعای تعرض جنسی را به عنوان عامل توجیه کننده وضعیت پناهندگی رد میکنند.

در ۷۱ پایان ذکر این نکته حائز اهمیت ۷۲ است که اگر منظور از حقوق ایران، کلیه قوانین، آئین نامهها، و تصویب نامه است که تاکنون راجع به پناهندگان در ایران به تصویب رسیده ۷۳ و همچنین کنوانسیون مربوط به وضع پناهندگان مصوب ۱۹۵۱ و پروتکل آن در سال ۱۹۶۷ که در سال ۱۳۵۵ به تصویب مجلس رسیده است ۷۴ و قاعدتا جزء حقوق موضوعه ایران محسوب ۷۵ میشود، هیچ تفاوتی بین حقوق ایران و حقوق نهادهای در خصوص مسأله پناهندگان وجود ندارد.

پژوهشهای انجام شده در این زمینه. نیافی (۱۳۹۷) پژوهشی با عنوان بررسی تطبیقی قانون حاکم بر احوال شخصیه ۷۶ پناهندگان با نگاهی به حقوق ایران و اسناد بینالمللی انجام داده و اشاره میکند. یکپارچگی پدیدههای مهم و در عین حال مشکل آفرین در چند سال گذشته که تاکنون در کشورها پدید آمده و به طور خاص کشورها را و پیرامون خود معطوف نموده، پدیده پناهندگی است. این پدیده که در چند سال اخیر به طور فزایندهای رشد نموده مشکلات تعدیدهایی را از جمله به لحاظ محاسبات قانون حاکم بر وضعیت حقوقی آنان به وجود آورده است نتیجه اینکه حقوق ایران فاقد قوانین مشخصی در این زمینه است و تاکنون نیز که از آن حاصل میشود علی الظاهر متفاوت از قوانین مندرج در اسناد بینالمللی است؛ اما در نهایت به لحاظ پیامدهای علمی نتایج ۷۷ یکسانی از نظام حقوق ایران

وجود ندارد. اسدی پور و همکاران (۱۳۹۷) پژوهشی با عنوان حق و حقوق پناهندگان ۷۸ بر اساس اسناد بین المللی انجام داده بیان میکنند، برخی ۷۹ دولتها با استفاده از وضعیت مبهم خود که ناشی از عدم پیوستن به این مقررات بین المللی است، اقدامات محدود کنندهای را در قبال پناهندگان، بویژه آن دسته که در ۸۰ گروههای بزرگ وارد میشوند، اعمال میکنند. بهترین وسیله برای تسهیل شناسایی تعهدات بین المللی دولتها همانا متن کنوانسیون ۱۹۵۱ ژنو است. قدیر و کاظمی فروشانی (۹۷) پژوهشی با عنوان بررسی پدیده پناهندگی. موسی زاده، آذر پندار، (۱۳۹۶) پژوهشی با ۸۵ عنوان سیر تحول تبیین مفاهیم پناهنده و پناهجو انجام داده و با اشاره به ۸۶ اینک پناهندگی یکی از حقوق بنیادین بینالملل بشر است، دولتها موظفند برای برآورده شدن این حق، آنرا به رسمیت بشناسند و به آن احترام بگذارند و تاکید میکنند. دولتها نمیتوانند پناهندگی را احراز نمایند؛ پناهجو همان پناهندهای است که هنوز دولت پناه پذیر، وضعیت پناهندگی وی را به رسمیت نشناخته است. این افراد تا زمان پذیرش یا رد قطعی درخواست پناهندگی در وضعیت ناپایدار پناهجویی هستند، در این وضعیت این افراد

حمایت شده بین المللی تلقی میشوند.

روش تحقیق

روش تحقیق، توصیفی- تحلیلی است؛ یعنی با استفاده از منابع و مأخذ متعدد، توصیف لازم به‌عملآمده، سپس بر پایه آن، تحلیل ۸۷ انجام شده است.

یافتهها

در باره حقوق پناهندگان در نظام حقوقی ایران باید گفت که، هر چند دولت ایران به کنوانسیون ۱۹۵۱ مربوط به وضع پناهندگان پیوسته است اما نهاد ورود و حضور غیر قانونی ۸۸ پناهندگان در مفهوم حقوق بین الملل بشر پناهندگان به رسمیت شناخته نشده است و از همین رو، کلیه پناه جویانی که به صورت غیرقانونی وارد قلمرو ایران میشوند مجرم تلقی میشوند. آیین نامه پناهندگی ۱۳۴۲ نیز ورود و حضور غیر قانونی را به رسمیت نشناخته است. دلیل اصلی این امر این است که میان تلقی دولت ایران از ماهیت مجرمانه ورود و حضور غیر قانونی پناهندگان و طرز تلقی ماده ۳۱ کنوانسیون ۱۹۵۱ مبنی بر ماهیت غیر مجرمانه عمل ورود و حضور غیر قانونی تفاوت اساسی وجود دارد، به همین علت پناه جویانی که به صورت غیرقانونی وارد ایران میشوند مجرم تلقی شده و به علت نقض قانون ورود و اقامت اتباع خارجه ۱۳۱۰ و اصلاحیههای بعدی آن مجازات میشوند. علیرغم پذیرایی دولت ایران از میلیونها پناهنده طی ۵۰ سال اخیر نهاد تشخیص وضعیت پناهندگی فردی پناه جویانی که به صورت غیرقانونی به ۸۹ ایران وارد میشوند در حقوق موضوعه پناهندگی ایران پیشرفت چندانی ننموده است. دولت هایی مانند استرالیا، بریتانیا و همچنین اغلب کشورهای اروپایی با مشکلات زیادی در حوزه اجرای تعهدات ناشی از ماده ۳۱ کنوانسیون ۱۹۵۱ مواجه میباشند. اما بیشتر این مشکلات مربوط به نحوه اجرای مجازاتهای مجاز یا غیر ممنوعه در ماده ۳۱ میباشد. رایجترین مجازاتی که در حال حاضر نسبت به پناه جویان غیرقانونی اعمال میگردد مجازات حبس میباشد. ۹۰ مسایل و استانداردهای حقوق بشری اعمال مجازات حبس از جمله طول دوره، کیفیت ۹۱ بازداشتگاهها از جمله مهمترین مباحث روز ۹۲ حقوق بین الملل بشر پناهندگان در قلمرو ماده ۳۱ کنوانسیون ۱۹۵۱ میباشد. (قاسمی، ۱۳۹۴، ص ۵۲).

پناهندگی در ایران تابع نظامات وزارت کشور است و پناهنده به طرق زیر شناخته میشود:

۱- عبور شخص یا اشخاص از منطقه مرزی به خاک ایران

۲- تقدیم درخواست به وسیله یکی از خارجیان ساکن خارج از ایران مبنی بر پناهندگی ورود به ایران

۳- تقدیم درخواست به وسیله خارجیان مقیم ایران.

رسیدگی به امور پناهندگان در صلاحیت مشترک وزارت کشور و وزارت امور خارجه است. در صورت

پذیرش پناهندگی از طرف دولت ایران دفترچه اقامت پناهندگی به پناهنده داده میشود. دفترچه مزبور

مدرک هویت شخص پناهنده است که در دفاتر نیروی انتظامی محل اقامت پناهنده ثبت میشود و هر چند وقت یک بار باید ۹۳ تجدید شود. از جمله حقوق پناهنده طبق کنوانسیون ۱۹۶۷ به چند مورد اشاره میشود:

اجازه اقامت:

مهمترین اثر حقوقی قبول پناهندگی اجازه اقامت او است. کسی که تقاضای پناهندگی او قبول شود حق دارد در ایران اقامت کند و در این مورد باید با پناهنده مساعدترین رفتاری که با خارجیان مقیم در ایران به عمل میآید رفتار کرد.

آزادی رفت و آمد:

صدور دفترچه اقامت پناهندگی نه تنها مجوز اقامت در ایران است بلکه به پناهنده اجازه داده میشود که آزادانه در داخل کشور رفت و آمد نماید به شرط آنکه مقرراتی را که معمولاً در این گونه موارد درباره خارجیان اجرا میشود رعایت کند.

حق مالکیت:

یکی از مواردی که مورد تاکید کنوانسیون مربوط به وضع پناهندگان، حق تحصیل اموال منقول و غیر منقول است. ۹۴ ماده ۱۳ کنوانسیون مقرر میدارد که دول متعاقد در مورد تحصیل اموال منقول و غیر منقول و سایر حقوق مربوط و همچنین در مورد قراردادهای اجاره یا سایر قراردادهای مربوط به مالکیت اموال منقول و غیر منقول با پناهندگان رفتاری خواهند کرد تا سر حد امکان مساعد باشد. اتباع بیگانه در ۹۵ ایران طبق آیین نامه استملاک اتباع خارجه مصوب ۱۳۲۷ اگر بخواهند در ایران ملکی برای سکونت یا صنعت یا محل کسب خود استملاک کنند باید اظهارنامههای اداره ثبت محل وقوع آن ملک را تحویل بدهند تا برای تحصیل اجازه به اداره کل ثبت فرستاده شود.

حق مراجعه به دادگاه:

هر پناهنده باید بتواند آزادانه به محاکم قضایی مراجعه کند و از این حیث نباید فرقی بین او و اتباع کشور پ ۹۶ پذیرنده باشد. بند ۲ ماده ۱۶ کنوانسیون مربوط به پناهندگان چنین مقرر میدارد که هر پناهنده در سرزمین دولت متعاهدی که محل سکونت عادی او است در مورد دسترسی به دادگاهها از جمله استفاده از معاضدت قضایی و معافیت سپردن تضمین هزینه دادرسی از همان رفتاری که درباره اتباع دولت مزبور به عمل میآید بهره مند خواهد شد. (محمودی، ۱۳۹۵، ص ۵۳).

بیمه اجتماعی:

برخورداری از ب ۹۷ بیمههای اجتماعی یکی دیگر از حقوق پناهندگان است که در کنوانسیون مربوط به وضع پ ۹۸ ناهندگان به رسمیت شناخته شده است و طبق ماده ۲۴ کنوانسیون چنانچه پناهنده بر اثر حادثه یا بیماری ناشی از کار فوت کند حقی که باید به این مناسبت پرداخت شود به عهده دولت

متعاقد است.

آزادی مذهب:

آزادی در انجام فرایض دینی و آموزش دادن تعلیمات مذهبی به کودکان یکی از اموری است که در کنوانسیون مربوط به وظیفه پناهندگان مورد شناسایی قرار گرفته است و طبق ۴ کنوانسیون دول متعاقد در سرزمین نسبت به آزادی پناهنده در اجرای امور دینی و دادن تعلیمات مذهبی به کودکان خود رفتاری لاقفل در حد رفتاری که نسبت به اتباع خود دارند اتخاذ خواهند کرد (محمودی، ۱۳۹۵، ص ۵۴).

علل پناهندگی در حقوق ایران

ماده اول آییننامه پناهندگان مصوب ۱۳۴۲/۹/۲۵ مقرر میدارد: مقصود از پناهنده، فردی است که به علل سیاسی، مذهبی، نژادی یا عضویت در گروه‌های خاص اجتماعی از ترس جان و شکنجه خود و افراد خانوادهاش که تحت تکفل او میباشند، به کشور ایران پناهنده شوند.

در خصوص علت، در کنوانسیون مربوط به وضع پناهندگان مورخ ۲۸ ژوئیه ۱۹۵۱ و پروتکل مربوط به وضع پناهندگان مورخ ۳۱ ژانویه ۱۹۶۷ که دولت ایران به آنها ملحق شده است، (در مقایسه با آییننامه پناهندگان مذکور در فوق) تفاوت مختصری وجود دارد، بدین نحو که: (ابراهیمی، ۱۳۸۳)

اولاً: در کنوانسیون و پروتکل فوق‌الذکر، به علل مربوط به نژاد و ملیت اشاره شده است و حال آنکه در آییننامه پناهندگان کلمه ملیت مشاهده نمیشود و فقط علل نژادی قید شده است و چون نژاد با ملیت تفاوت دارد و دایره شمول نژاد وسیعتر و فراتر از ملیت است، بنابراین دایره شمول کنوانسیون و پروتکل الحاقی به آن وسیعتر از آییننامه پناهندگان است.

ثانیاً: طبق آییننامه پناهندگان، ترس از جان و شکنجه افراد خانواده تحت تکفل، متقاضی میتواند دلیل موجهی برای پناهندگی باشد، ولی در کنوانسیون و پروتکل الحاقی به آن، فقط به ترس از شکنجه شخصی متقاضی اشاره شده است و به عبارت دیگر ترس، ناظر بر جان متقاضی است و شامل افراد خانوادهاش نمیشود، لذا از این حیث دایره شمول آییننامه پناهندگان وسیعتر است.

چون آییننامه پناهندگان نسخ نشده و به قوت قانونی خود باقی است و از طرفی هم دولت به کنوانسیون مربوط به وضع پناهندگان و پروتکل منضم به آن ملحق شده است، لذا ماده اول آییننامه پناهندگان را باید به صورت زیر تعبیر و تفسیر نمود: مقصود از پناهنده فردی است که به علل سیاسی، مذهبی، نژادی، ملیتی و یا عضویت در گروه‌های خاص اجتماعی از ترس جان و شکنجه خود و افراد خانوادهاش که تحت تکفل او میباشند، به کشور ایران پناهنده شود.

ترسی که موجب پناهندگی خواهد شد، باید ناظر به جان باشد و شامل مال نخواهد شد. بنابراین کسی نمیتواند به خاطر ترس از مصادره شدن اموالش به ایران پناهنده شود. ترسی که باعث پناهندگی است، ناظر به کشور متبوع شخص متقاضی است و شامل سایر کشورها نخواهد شد. با این توضیح که هر

فردی در صورتی میتواند از دولت ایران تقاضای پناهندگی کند که از طرف کشور متبوعش، جان خود و افراد خانواده تحت تکفلش را در خطر احساس کند.

منابع حقوقی پناهندگی در ایران

با اعطای پناهندگی، شخص متقاضی تحت حمایت قرار گرفته و از مزایای قانونی بهره‌مند میشود. اعطای پناهندگی موکول به درخواست است و شخص متقاضی باید دلایل موجهی ارائه کند که لزوماً اعطای پناهندگی را به اثبات برساند.

پناهندگی از جمله حقوقی است که در ۱۰۳ اصل یکصد و پنجاه و پنج قانون اساسی آمده است که ۱۰۴ دولت جمهوری اسلامی ایران میتواند به کسانی که پناهندگی سیاسی بخواهند پناه دهد، مگر اینکه طبق قوانین ایران خائن و تبهکار شناخته شود. همچنین آئین نامه مربوط به امور پناهندگان ایران مصوب سال ۱۳۴۲ است. پناهندگی در فقه اسلامی هم از جمله نهادها و عقود است که تحت عناوین استجاره، امان و زنه‌ار آمده است و اکثر کتب فقهی در باب جهاد بحثی مفصل را در این باره آورده‌اند. استجاره و امان در واقع نوعی قرارداد مصونیت سیاسی بیگانگان در کشور اسلامی است که به موجب آن دولت اسلامی میتواند به بیگانهای که قصد اقامت در کشور اسلامی را دارد امان بدهد.

عمده توجه سازمان ملل به جلوگیری از ایجاد و افزایش پناهندگان و دستیابی به ریشه‌های پناهندگی معطوف گردیده است (Aga Khan, ۱۹۶۷, p. ۲۸۷). (این موضوع دارای ابعاد گوناگونی میباشد. از یک طرف بحران و ناآرامی در بسیاری نقاط جهان، پناهندگان را وادار به ترک خانه و کاشانه مینماید و از سوی دیگر، فاصله طبقاتی و ۱۰۵ اختلاف سطح توسعه اقتصادی و اجتماعی در کشورها و ۱۰۶ نقض فاحش قواعد حقوق بشری، موجب ایجاد امواج پناهندگی ۱۰۷ گردیده است. بنابراین مجمع عمومی و به طور کلی سازمان ملل، میکوشد تا از طریق صدور قطعنامه‌های لازم، به دلایل ریشه‌های پناهندگی بپردازد و با ارائه راه کارهای مناسب و مقتضی در جهت امحاء دلایل مزبور گام بردارد.

مهمترین قوانین داخلی ایران در رابطه با پناهندگان عبارتند از قانون اساسی (اصل ۱۵۵)، آیین نامه ۱۰۸ پناهندگان مصوب ۱۳۴۲ و آیین نامه اجرایی ۱۰۹ آن، آیین نامه اجرایی صدور سند مسافرت پناهندگان سیاسی مصوب ۱۳۶۶.

الف: اصل ۱۵۵ ق ۱۱۰ انون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۱۱۱ به موجب اصل ۱۵۵ قانون اساسی: دولت جمهوری اسلامی ایران میتواند به کسانی که پناهندگی سیاسی بخواهند پناه دهد. مگر اینکه طبق قوانین ایران خائن و تبهکار شناخته شود. پناهندگی سیاسی در قوانین ایران تعریفی خاص ندارد. به عبارت دیگر در قوانین ایران تعریفی خاص از پناهندگی سیاسی ارائه نشده است، ولی با عنایت به کنوانسیون ۱۹۵۱ و آئیننامه پناهندگان مورخ ۴۲/۹/۲۵ میتوان پناهنده سیاسی را اینگونه تعریف کرد: پناهنده سیاسی فردی است که به علل سیاسی (از قبیل داشتن عقاید

سیاسی) از ترس جان و شکنجه خود و افراد خانوادهاش که تحت تکفل او می‌باشد به کشور ایران پناهنده شود.

ب: آئیننامه پناهندگان مصوب ۴۲/۹/۲۵

۱۱۲هـ آئیننامه پناهندگان مصوب ۴۲/۹/۲۵ بنا به پیشنهاد شماره ۳۶۸۵-م ۴۲/۹/۱۴ وزارت کشور آئیننامه پناهندگی را طی چهارده ماده و سیزده تبصره به تصویب رسانید. ۱۱۳ مطابق ماده ۱ این آیین نامه مقصود از پناهنده فردی است که بععل سیاسی، مذهبی، نژادی، یا عضویت در گروه‌های خاص اجتماعی از ترس جان و شکنجه خود و افراد خانوادهاش که تحت تکفل او می‌باشد به کشور ایران پناهنده شود.

تعریف پناهنده در قوانین ایران بر طبق کنوانسیون ۱۹۵۱ ژنو:

تعاریف ارائه شده از شخص پناهنده در قوانین داخلی کشور ایران کاملاً منطبق با تعریف ارائه شده در کنوانسیون پناهندگان می‌باشند. بنابراین از لحاظ تعاریف تعارضی بین قوانین داخلی ۱۱۴ ایران با سند بین المللی کنوانسیون ۱۹۵۱ ژنو وجود ندارد.

نکته قابل بحث در این تعاریف ۱۱۵ دلایل مربوط به ترس موجه از آزار و اذیت می‌باشند. بر اساس تعاریف ارائه شده از پناهنده ترس موجه از آزار و ایداء می‌بایست مبتنی بر یکی از دلایل نژادی، مذهبی، ۱۱۶ ملیت، عضویت در گروه اجتماعی خاص یا داشتن عقیده سیاسی خاص باشد. کنوانسیون هیچ تعریفی از این دلایل ارائه نمی‌دهد. در قوانین داخلی ایران نیز ۱۱۷ تعریفی از این دلایل ارائه نشده است و با توجه ۱۵۵ قانون اساسی ایران همانطور که ذکر شد تنها پناهندگی سیاسی در عمل مورد پذیرش قرار می‌گیرد.

۱۱۸ اشکالی که در تعریف حقوق ایران به نظر میرسد این است که برخی از مفاهیم را توضیح نداده است. مثلاً نگفته منظور از گروه‌های اجتماعی در تعریف چیست؟ این در صورتی که برخی کشورها و از جمله کشور استرالیا، آنرا توضیح داده است و تصریح شده که گروه اجتماعی دو نوع است.

۱- گروه خاص اجتماعی که متشکل از اعضای خانواده فرد متقاضی می‌باشد.

۲- هر یک از اعضای گروه در یک مشخصه سهم می‌باشند. البته با وجود شرایط زیر:

۱- ۲- این مشخصه ذاتی یا تغییر ناپذیر است.

۲- ۲- این مشخصه برای هویت یا وجدان یک شخص آنقدر اساسی است که نمیتوان و نباید او را مجبور به نفی آن کرد.

۳- ۲- این مشخصه، این گروه را از بقیه جامعه متمایز میکند.

در رابطه با استثنائات وارده بر تعریف پناهنده تعارضی بین قوانین داخلی ایران و سند بین المللی مشاهده نمیشود.

در کنوانسیون ۱۹۵۱ ژنو که به مثابه بهترین سند بین المللی در ارتباط با پناهندگان تلقی میشود و در ۱۱۹ حقیقت منشور حقوق پناهندگان محسوب میگردد از پناهنده تعریف کاملی انجام داده. با این وصف کشورهای عضو کنوانسیون معمولاً در زمینه تفسیر کنوانسیون بر اساس منافع و سیاست ملی خود برخورد مینمایند و برداشتهای مختلفی از آن دارند. و تفسیرهای متفاوتی از آن ارائه میدهند. (کجیاف، ۱۳۹۰، ص ۲۰۶).

از نظر کنوانسیون یادشده، اصطلاح پناهنده اینگونه تعریف میشود:

پناهنده به شخصی اطلاق میشود که به علت ت ۱۲۰ رس موجه از این که به علل مربوط به نژاد، مذهب، ۱۲۱ ملیت، عضویت در بعضی گروههای اجتماعی ۱۲۲ یا داشتن عقاید سیاسی تحت تعقیب، شکنجه، اذیت و آزار ق ۱۲۳ رار گیرد، در خارج از کشور محل سکونت عادی خود به سر میرد و نمیتواند و یا به علت م ۱۲۴ ذکور میخواهد خود را تحت حمایت آن کشور قرار ۱۲۵ دهد. یا در صورتی که فاقد تابعیت است و پس از چنین حوادثی در خارج ۱۲۶ از کشور محل سکونت دائمی خود به سر میرد، نمیتواند یا نمیکند به آن کشور باز گردد.

-استثنائات:

این کنوانسیون افرادی را از شمول مقررات خود استثناء کرده است از جمله افرادی که:

الف- ۱۲۷ مرتکب جنایتی علیه صلح یا جنایت جنگی شده باشند (طبق تعاریف مندرج در اسناد بین المللی که برای پیش بینی مقررات مربوط به این جنایت تنظیم گردیده است).

ب- قبل از آن که در کشور به عنوان پناهنده پذیرفته شوند، در خارج از آن کشور مرتکب جنایت عمدی که مشمول مجازات عمومی میباشد، شده باشند.

ج- مرتکب اعمالی که مغایر با مقاصد و اصول سازمان ملل متحد است، شده باشند.

اما بر طبق قوانین موضوعه ایران و درآیین نامهی ۱۲۸ پناهندگان مصوب (هیأت وزیران) ۱۳۴۲/۰۹/۲۵: پناهنده فردی میباشد که به علل سیاسی، مذهبی، نژادی، ملیتی و یا عضویت در گروههای خاص اجتماعی از ترس جان و شکنجه خود و افراد خانوادهاش که تحت تکفل او میباشند به کشور ایران پناهنده شود. (مجموعه قوانین و مقررات اتباع خارجه، ۱۳۸۵، ص ۹۱).

وبر طبق آیین نامهی اجرایی مادهی ۱۸۰ قانون برنامهی ۱۲۹ اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۰ مصوب ۱۲/۱۲/۱۳۸۴ هیأت وزیران:

پناهنده به شخصی اطلاق م ۱۳۱ میشود که به علت ترس موجه از اینکه به دلایل مربوط به نژاد یا مذهب، ۱۳۲ ملیت یا عضویت در بعضی گروههای اجتماعی ۱۳۳ یا داشتن عقاید سیاسی ۱۳۴ تحت شکنجه قرار گیرد. در خارج از کشور محل سکونت عادی خود به سر میرد و نمیتواند و یا به علت ترس مذکور نمیکند خود را تحت حمایت آن کشور قرار دهد.

این در حالی است که دراصل ۱۵۵ قانون اساسی ایران: از پناهنده تعریف نشده است اما تنها اشاره به پناهندگی از نوع سیاسی کرده است. بنابر این به موجب این اصل تنها پناهندگی سیاسی بر طبق قانون اساسی ایران پذیرفته خواهد شد. (هاشمی، ۱۳۸۴، ص ۲۶۲)

استثنائات:

افراد زیر از شمول تعاریف فوق (تعاریف پناهنده بر طبق قوانین موضوعه ایران) خارج میباشند.

افراد خائن و تبهکار (۱۳۵ اصل ۱۵۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۶).

افراد با سوء نیت (ماده ۲ آیین نامه‌ی پناهندگان).

افرادی مرتکب جنگی یا جرایم علیه صلح و انسانیت یا جرایم شدید حقوق عمومی (ماده ۲ آیین نامه‌ی پناهندگان).

کسانی که مرتکب جرایمی از قبیل قتل عمد، قاچاق مواد مخدر، سرقت و شده باشند کسانی که مرتکب اعمالی که مغایر با مقاصد و اصول ملل متحد میباشند، شده باشند. (نظری تاجآبادی، ۱۳۶۹، ص ۳۵)

تکالیف بر اساس آیین نامه پناهندگان مصوب ۲۵ / ۰۹ / ۱۳۴۲ هیأت وزیران

۱- احترام به مقررات دولتی و حفظ امنیت:

بر طبق ماده ۸ آیین نامه پناهندگان باید کتبا تعهد نمایند مادامی که در ایران اقامت دارند مقررات دولتی را محترم بشمارند. ضمانت اجرای اقدام علیه امنیت یا قوانین ایران در ماده ۹ این آیین نامه بیان شده است. بر طبق این ماده چنانچه پناهنده علیه امنیت یا قوانین ایران اقدامی نماید وزیر کشور به پیشنهاد کمیته‌ی دائمی پناهندگان گواهینامه پناهندگی او را لغو مینماید.

۲- منع شرکت در فعالیتهای سیاسی و سندیکایی:

بر طبق ۱ ماده ۷ آیین نامه پناهندگان، آنها باید از شرکت در فعالیتهای سیاسی و سندیکایی اجتناب نمایند. (عبادی، ۱۳۸۵، ص ۵۷).

نتیجه گیری

از مباحث مطرح شده این نتایج به بدست میآید که، انسان در طول زندگی به هر دلیلی، وقتی موجودیت مالی یا جانی یا عرضی خود را در خطر ببیند و به کشور دیگری پناهنده میشود. وانتظار دارد که کشور مزبور امنیت جانی او را تضمین نماید و نیازهای اولیه او و خانوادهاش را مهیا نماید. پناهنده از نظر منابع بینالمللی بیگانهای است در کشور پذیرنده که به ترس از تعقیب و نیز نجات جان و مال و آزادی خود به کشور دیگری پناهنده می‌شود. عنصر اساسی در علت ترس موجه از تعقیب و آزار است که تشخیص و احراز آن با کشور پذیرنده است و آن کشور با بررسی همهجانبه در مورد دلایل درخواست پناهندگی یا ایندیلایرامی‌پذیرد یا رد می‌کند. کنوانسیون ۱۹۵۱ ژنو تعریف جامع و فراگیری از پناهنده ارائه داده است. در قسمتی از ماده مذکور، پناهنده به شخصی اطلاق شده که به علت موجه از اینکه به علل مربوط به نژاد یا مذهب یا ملیت یا عضویت در بعضی گروهها یا داشتن عقاید سیاسی تحت قرار

گیرد، در خارج از کشور محل سکونت عادی خود به سر می‌برد و نمی‌تواند یا به علت ترس مذکور نمی‌خواهد خود را تحت حمایت آن کشور قرار دهد. یا در صورتی که فاقد تابعیت است و پس از چنین حوادثی در خارج از کشور محل سکونت دائمی خود به سر می‌برد نمی‌تواند یا به علت ترس مذکور نمی‌خواهد به آن کشور بازگردد. این کنوانسیون افرادی را از شمول مقررات خود استثنا کرده است؛ عالی پناهندگان سازمان ملل متحد وظیفه حمایت از افراد پناه جو در جهان را دارد و بخشی از فعالیت هایش، شناسایی افراد پناه جو برای اسکان در اماکن مناسب میباشد. کشور ایران از یک سو به دلیل تحولات منطقه‌ای با خیل عظیمی از پناهندگان از سوریه و عراق و افغانستان میباشد. مهمترین قوانین داخلی ایران در رابطه با پناهندگان که در این تحقیق مورد ارزیابی قرار گرفت عبارتند از قانون اساسی (اصل ۱۵۵)، آیین نامه مصوب ۱۳۴۲ و آیین نامه اجرایی، آیین نامه اجرایی صدور سند مسافرت پناهندگان سیاسی مصوب ۱۳۶۶.

منابع

- اسدی پور، احسان، وثوق، بابک (۱۳۹۷) حق و پناهندگان بر اساس اسناد بین المللی، کنفرانس ملی اندیشه‌های نوین و خلاق در، حسابداری، مطالعات حقوقی و اجتماعی (۱۳۸۳)، حقوق بین الملل، تهران، انتشارات سمت، چاپ اول.
- حلی، حسین بن، (علامه حلی (۱۳۶۸) قواعد الکلام، دار الاحیاء التراث، بیروت، ج ۱، ۱۳۶۸.
- قاسمی، مهدی، (۱۳۹۴) گزارش نشست تحولات حقوق بین الملل پناهندگی، کمیته دانشجویی ایرانی مطالعات سازمان ملل متحد با همکاری خانه اندیشمندان علوم انسانی
- کجباف، (۱۳۸۹)، بایسته‌های حقوق بین الملل خصوصی، تهران، انتشارات جنگل، چاپ اول
- نظری تاج‌آبادی، (۱۳۶۹) بررسی جنبه‌های مختلف حقوقی پناهندگی، تهران: وزارت امور خارجه، دفتر مطالعات بین‌المللی . .
- هاشمی، سید محمد (۱۳۸۴)، حقوق بشر و آزادی‌های، تهران، نشر میزان
- هوشنگ مهدوی، عبدالرضا، تاریخ روابط خارجی ایران از پایان جنگ جهانی دوم تا سقوط رژیم پهلوی (۱۳۲۴-۱۳۵۷)، تهران ۱۳۶۸.
- اردلان، اسعد، پناهندگی دیپلماتیک، فصلنامه سیاست خارجی، شماره ۴، ۱۳۹۸۷.
- سید فاطمی، سید محمد (۱۳۸۲) حقوق بشر در جهان معاصر، چاپ اول، تهران.
- سعیدی، سعیده، حقوق پناهنده در نظام بین الملل و قوانین ایران، روزنامه شرق، شماره ۸۵۴، ۱۳۸۵.
- قدیر، محسن و کاظمی فروشانی، حسین (۹۷) بررسی پدیده پناهندگی از اسلام و حقوق بین الملل، پژوهش حقوق اسلام و غرب، دوره ۵، شماره ۱، پیاپی ۱۵)
- فرد، فتانه (۱۳۹۶) پایان نامه نظام حقوقی و عملکرد دولت ترکیه در رابطه با پناهندگان سوری پس از وقایع ۲۰۱۱، دانشگاه مفید

- موسی زاده رضا، آذر پندار، احمد رضا (۱۳۹۶) تحول تبیین مفاهیم پناهنده و پناهجو، و فصلنامه سیاست سال سی و دوم، شماره ۱، بهار ۱۳۹۷، صص ۲۸-۲۸
- محمودی، خلیل، بررسی وضعیت حقوق پناهندگان و اولاد آنها از نظر احراز هویت، پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد، ۱۳۹۵.
- نیافی، امید (۱۳۹۷) پژوهشی با عنوان بررسی تطبیقی قانون حاکم بر احوال شخصیه با نگاهی به حقوق ایران و اسناد بینالمللی، ماهنامه دادرسی، ماهنامه دادرسی، پیاپی ۱۳۱
- وزیری، مجید، حمسی، علی (۱۳۸۷) مشروعیت پناهندگی و موارد مشابه آن در حقوق موضوعه، مجله حقوق، دوره ۳۸، شماره
- هاشمی، سید محمد (۱۳۹۴) حقوق و آزادی، تهران، نشر میزان
- (), Refugees: The Right of Return. In Group ۱۹۹۴- Adelman, Howard. (Rights. Ed. Baker, J. Toronto: University of Toronto Press. P ۱۶۴۱۸۵
-) Hand book of International law. Cambridge ۲۰۱۰- Aust, Anthony, (university press.
-) the ۲۰۰۹- Chappel, Louise and chesterman, John and Hill. Lisa, (politics of guman rights in Astralia, Cambridge University press.
-) Immigration Refugees and ۲۰۱۱- Crock, Mary and Berg, Laurie, (forced migration (law, policy and practice in Australia) federation press publisher, Sydney.
-) The International law of ۲۰۱۴- Gallagher, Anne T. And Fina David. (migrant smuggling Cambridge university press.
-) the Refugee in international law, ۲۰۰۷- Goodwin, Gill, Jane McAdam (Oxford Clarendon press.
- Margaret Thornton, Australian Law Reform Commission, Equality (۶۹) , Report ۱ before the Law: Justice for Women (Part ۱۹۹۴)
-) , a right to flee: Refugees, States and ۲۰۱۴- Phil, Orchard (Construction of International Cooperation, university of Queensland.
- Abstract
- Asylum has gone through many ups and downs throughout history and today it habecome one of the most important socio-political developments in the international area andasone of the most controversial human rights issues. In this regard, we should mention Geneva International Convention and its Additional ۱۹۵۱the
-) as the most important international document ۱۹۶۸Protocol relatedtorefugeesandasthemostimportantandvaluablemeasurement

criterion. In the other word, the rights of refugees in Iran have been examined in accordance with international documents. The ۱۹۵۱ data indicate that Iran has complied with the provisions of the

Geneva Convention and its Additional Protocol. It should be in accordance with the standards of these international documents. However, it is not applicable to immigrants in the laws of Iran. Also, a person who commits any kind of armed action against this country of origin in Iran, or who has committed a crime against peace or war crime, is not considered a refugee.

Key words: refuge, international documents, Iran, Australia, rights